

Nyreligiøsitet som nytt arbeidsfelt

– Erfaringer og visjoner

ARNE TORD SVEINALL

Uttrykket «nyreligiøsitet» forklarer delvis seg selv. Vi snakker om et fenomen som er såpass nytt av vi kan tidfeste det til de siste ca. 30 år. Sent på 60-tallet og tidlig på 70-tallet dukket det opp et stort antall religiøse retninger. Disse kom som regel fra Østen til Vesten via USA. De hadde gjerne sitt opphav i en av de store verdensreligionene, som regel hinduisme, islam eller kristendom. Gjennom en prosess av tilpasning forandret de imidlertid såpass karakter i forhold til sin «moderreligion» at vi kan betegne mange nyreligiøse bevegelser som synkretistiske.

Nyreligiøsiteten er imidlertid ikke nyere enn at vi kjenner igjen de samme fenomenene i Kirkens egen historie og gjennom Kirkens eget oppgjør med sekterisme og annen fremmed religiøsitet. Vi ser de samme tendensene i de nytestamentlige teksters oppgjør med gnostisismen, og vi kan også iaktta det samme i f. eks. reformasjonstidens kamp mot svermeriet.

Gjennom de ca. 30 årene som nyreligiøsiteten har hatt et fotfeste i Norge, ser vi også en utvikling fra sekterisme til en generell nyreligiøs påvirkning av folkereliøsiteten. Til å begynne med var det «det fremmede» som vi iakttok på avstand med forskrekkelse. Det angikk oss i grunnen ikke, men det gjorde inntrykk. Vi ante en kommende religionskonfrontasjon i andedammen. De nye retningene var lett å plassere – både læremessig, geografisk og historisk. Den senere nyreligiøse utvikling fjernet interessen fra de konkrete retninger. Folketenkningen/folkereliøsiteten tok til seg noen av ideene uten at det resulterte i sektdannelse. I større og større grad ble befolkningen

opptatt av astrologi og reinkarnasjon, chakrapunkter og alternative terapier.

Vi kan gi mye av denne utviklingen ytre forklaringer gjennom reisevirksomhet, mediapåvirkning, popidolers meditasjon ved Ganges etc, men det gir ikke tilstrekkelige forklaringer. Etterkrigstidens opptatthet av materialisme kom til et metningspunkt. Den ateistiske materialisme avtok som et alternativ. Nyreligiositeten ble på mange måter historien om ateismen som det aldri ble noe av. De kristne fikk sitt pass påskrevet. «Vi trenger mer enn ord. Hvorfor er kirkene bare opptatt av hørselen?» ble spørsmål som gikk igjen. Kanskje har den svenske religionsforsker Lester Wikström rett når han sier: «Ethvert kirkesamfunn har de sekter som det har fortjent».

I dette ligger også utfordringen. Kirken må til enhver tid forsøke å forstå menneskers tenkning og behov. Altfor ofte har vi forsøkt å besvare spørsmål som ikke lenger blir stilt. Skal Kirken nå frem med evangeliet i en ny tid, må kulturen tolkes på ny. Dette skulle vise seg å bli en utfordring for Egede Instituttet.

Nytt satsningsfelt

I vedtektene for Egede Instituttet, paragraf 1, 1. og 3. ledd, står det:

«Egede Instituttet har en tosidig oppgave: forskning og informasjon om misjon og tilgrensende fagområder».

«Instituttet søker å virkeliggjøre sitt formål gjennom forskningsprosjekter, gjennom et fagbibliotek, tidsskrift og andre publikasjoner, kurs og foredragsvirksomhet, og på annen måte».

Da arbeidet med nyreligiositet startet, var det av stor betydning å se dette arbeidet i tråd med vedtektene, og ikke som et eget arbeid løsrevet fra Egede Instituttets intensjon.

Høsten 1984 kom det en henvendelse fra Kirkens studentorganisasjoner i Oslo, oversendt ved Misjonsselskapets studentprest, til Bispemøtet. I henvendelsen tas det til orde for «at kirken tar alvorlig den utfordringen som den voksende nyreligiositet i befolkningen representerer. Dette bør gi seg utslag i troverdig informasjons-, veilednings- og dialogarbeid».

Bispemøtet behandlet saken samme høst, og nedsatte et utvalg som bredere kunne vurdere det kirkelige arbeid med disse spørsmål. Det nedsatte utvalg bestod av Edin Løvås, Kornsjø, Bjørn Mathiesen, Oslo, Svein Egil Omdal, Kolbotn, Arild Romarheim, Fetsund, og Gro Haaversen Barth, Oslo.

Arbeidsgruppen avga sin uttalelse i september 1985, hvor det anbefales at Egede Instituttet på en spesiell måte blir bedt om å påta seg disse oppgaver.

Høsten 1985 henvendte Bispemøtet seg til Egede Instituttet med spørsmål om å påta seg informasjons- og veiledningstjeneste angående de nyreligiøse bevegelser som er virksomme i Norge. I Bispemøtets protokoll ble det også spesielt vektlagt behovet for en håndbok omkring disse bevegelser, samt forslag om at det utarbeides stoff om dette til menighetsskolene.

Egede Instituttet tok utfordringen, og arbeidet videre med planene. Det er imidlertid viktig å presisere at arbeidet med nyreligiøsitet i Egede Instituttets regi ikke hadde sitt startpunkt i og med denne henvendelsen. Biblioteket ved Egede Instituttets hadde allerede startet oppbyggingen av et nyreligiøst bibliotek, og dessuten ble professor Notto R. Thelle, nylig hjemkommet fra Japan, nært knyttet til Egede Instituttet. Han hadde lenge vært opptatt av nyreligiøsitet, og skulle vise seg bli en av Instituttets ressurspersoner innen dette felt – både i skrift og tale.

Økonomisk sett hadde Egede Instituttet ikke mulighet for å ansette noen som kunne ta seg av arbeidet med nyreligiøsitet. Det ble derfor søkt støtte fra ulike instanser. Ved hjelp av midler blant annet fra Kirkens Landsfond og Strømme-Stiftelsen ble Arne Tord Sveinall ansatt fra august 1988 i et stillingssamarbeid med Institutt for Sjelesorg, Modum Bad. Samarbeidet ble ikke formalisert ut over to ansettelser med 50 % på hver, men samarbeidet kunne dra nytte av kompetanse på to steder – forhåpentligvis til beste for de som ber om hjelp.

Så langt har vi kommet...

En oversikt over arbeidsoppgavene:

Litteratur

Det var som sagt et sterkt ønske at Egede Instituttet skulle utgi en håndbok i nyreligiøsitet. For undertegnede ble det derfor en sentral oppgave å redigere og delvis skrive selv en slik håndbok. Det ble gjort avtale med IKO-Forlaget, og boken *Tro og religiøsitet. Håndbok i nyreligiøsitet* ble utgitt våren 1991. Boken innledes med en presentasjon av de tre verdensreligioner som først og fremst danner grunnlaget for nyreligiøsitet – nemlig hinduisme, buddhisme og islam. Deretter følger en oppslagsdel over nyreligiøse bevegelser samt nyreligiøse ord og uttrykk, og til sist et knippe artikler som tar opp Kirkens møte med nyreligiøsiteten. Boken er ikke ment som en bok som skal leses fra perm til perm, men som en oppslagsbok.

Som en forlengelse av dette bokprosjektet dukket følgende spørsmål opp: Hva med healing, homøopati, akupunktur og irisdiagnose? Hvilken forbindelse eksisterer mellom nyreligiøsitet og alternativ medisin? Følger livssynet med på lasset når en går til alternativ behandling?

Dette var en problemstilling som en bare i liten grad hadde forestilt seg da arbeidet med nyreligiøsitet ble startet opp. Kanskje er bl.a. dette et uttrykk for at utviklingen går raskt, og at interessen glir over fra å være opptatt av den konkrete nyreligiøse bevegelse til den allmenne påvirkning av folkereligiøsiteten. Egede Instituttet ønsket å gjøre noe med denne utfordring, og gikk igjen ut i markedet for å få økonomisk støtte.

På denne bakgrunn ble det fra Kirkens Særfond II bevilget kr. 175.000,- for at det skulle skrives en bok om alternativ medisin i teologisk lys. Undertegnede ble satt på oppgaven, og høsten 1995 forelå boken *Det virker jo. Presentasjon og teologisk vurdering av innhold og metoder i alternativ medisin* – utgitt på Credo Forlag i Oslo. Arbeidet har foregått i nært samarbeid med en ressursgruppe bestående av følgende personer:

Overlege, dr. med. Leif Jan Bjørnson

Førsteamanuensis Leif Gunnar Engedal

Førsteamanuensis, Ph.D. Thormod Engelsviken

Professor, dr. theol. Notto R. Thelle.

Vi skal ikke her presentere bokens innhold, men hensikten har vært å finne en mellomvei mellom den ukritiske åpenhet og det demoniske stempel. Boken er et forsøk på å skille mellom behandlingsmetode og forklaringsmodell, skille mellom det uforklarlige og det okkulte etc. I tillegg har det vært hensikten at boken skal fungere som oppslag for å forstå de ulike behandlingers metodikk.

I tillegg til de nevnte bøker har vi også grunn til å tro at intervju i dagspressen, artikler i tidsskrift etc. både har bidratt til å gjøre Egede Instituttet kjent, og har bidratt til å bringe frem nyttig materiale om nyreligiøsitet.

Klipparkivet

Det finnes mye litteratur om nyreligiøsitet – både på norsk, andre skandinaviske språk, og på engelsk. Denne litteraturen forsøker instituttet å få overblikk over, og handle inn det viktigste til sitt bibliotek.

Denne litteraturen gir imidlertid ikke en tilstrekkelig føling med dagens nyreligiøse puls. Til det kommer litteraturen for mye i etterkant av det som skjer. Det har derfor vært et sterkt ønske om å etablere et klipparkiv for nyreligiøst materiale. Instituttet allierte seg med Norske Argus, og etablerte et klipparkiv i 1992. Arkivet er et samarbeidsprosjekt mellom flere instanser, der de som betaler, også har rett til å ta ut materiale fra arkivet, kopiere, etc. Interessen for å delta har riktignok vært noe varierende, men gjennom disse årene har følgende grupper/organisasjoner deltatt med bidrag til arkivet:

Egede Instituttet
Menighetsfakultetet
Peter Stiftelsen
Emmaus-prosjektet
Føringen Skepsis
Fjellhaug Skoler
Indremisjonens Bibelskole, Staffeldtsgate
Luthersk Bibel- og Menighetsseminar
IKO
Rønningen Folkehøgskole

Vi mottar klipp opptil flere ganger i uken. Klippene blir kodet, beskrevet med stikkord og lagt inn på data. Med jevne mellomrom blir klipparkivets deltakere tilsendt liste over nyankomne klipp til arkivet.

Budsjettet har disse årene ligget på kr 20.000,- til 25.000,- pr. år. Ved årsskiftet 1995/96 inneholdt arkivet ca. 2.000 klipp.

Vi har oppnådd følgende med dette klipparkivet:

- Ettersom vi mottar klipp fra samtlige av landets aviser og ukeblader, får vi et geografisk inntrykk av hva som rører seg sentralt og i distriktene.
- Vi får kjenne folkereligiositeten på pulsen.
- Vi får kjennskap til sekter og kulter som vi ellers kanskje ikke hadde fått kjennskap til.
- Klippene inneholder mange intervjuer. Dette gir oss en oversikt over ulike personer som kan kontaktes ved behov, gjerne av mennesker som i første omgang har kontaktet Egede Instituttet for å få hjelp.
- Gjennom en mengde intervjuer, avhopperhistorier etc. får vi et psykologisk overblikk over hvordan det er å være i og forlate et sektmiljø, og hva det var som i første rekke trakk til dette miljøet. Denne kunnskapen gir oss i neste omgang muligheter til å yte bedre hjelp.

Sjelsørgerisk virksomhet

Da Egede Instituttets arbeid med nyreligiositet startet opp, var det neppe innen synsfeltet at sjelsørgeriske samtaler skulle bli en viktig del av arbeidet. Det har imidlertid blitt det. Dette skyldes delvis at arbeidet har blitt mediefokusert, at noen mennesker har behov for å få samtale med noen om hva de har opplevd, og at de gjennom media har blitt gjort oppmerksom på at et slikt tilbud finnes.

Det har i første rekke vært to kategorier mennesker som har kontaktet Egede Instituttet for å få sjelesørgerisk hjelp:

- For det første foreldre som har fått sine barn/ungdommer inn i et religiøst miljø som de har vanskelig for å forholde seg til. Ungdommene blir fjerne og drømmende, skolearbeidet blir nedvurdert til fordel for «de virkelige verdier» etc. I enkelte tilfeller blir Egede Instituttet kontaktet med bønn om råd for hva en skal gjøre når Ole på 16 år driver med spiritistiske eksperimenter.
- For det andre dreier det seg om unge mennesker som nylig har brutt ut av et nyreligiøst miljø, og kort og godt trenger noen å snakke med om de problemer som har oppstått.

De problemer som oppstår i sektmiljøet, skyldes som regel to faktorer: Det ene er spenningsfeltet mellom ideal og realisme, og det andre er problemer knyttet til den religiøse autoritet, som regel en mann som bærer tittelen guru eller pastor, og som er så lite integrert som menneske at maktutøvelsen blir utydelig, til dels grenseløs.

Det er grunn til å tro at behovet for sjelesørgerisk hjelp innen denne problematikken er større enn det som kommer frem. Det generelle psykologiske og psykiatriske hjelpeapparatet fanger nok opp noe, men erfaringer tilsier at skamfølelsen hos mange av de tidligere sektmedlemmer er så påtrengende at de av denne grunn ikke har mot til å oppsøke hjelp.

Egede Instituttets styre har på sitt møte i februar 1996 vedtatt at undertegnede skal drive denne delen av arbeidet videre innen to retninger: For det første etablere en fast nordisk konferanse for teologer, psykiatere og psykologer som på en spesiell måte arbeider med avhopperproblematikk, og for det andre prøve å finne veier for hvordan sjelesørgerisk og terapeutisk hjelp videre kan intensiveres.

Det er i denne sammenheng naturlig med en liten parentes: Gjennom arbeidet med nyreligiøsitet generelt, blir det gang på gang synliggjort hvordan problematikken har nære paralleller til herlighetsteologien. I et sjelesørgerisk og terapeutisk hjelpeapparat vil det derfor også være naturlig å tenke hjelp også overfor ofre fra disse miljøene.

Foredrags- og kursvirksomhet

Det har helt siden starten vært et ønske om at arbeidet med nyreligiøsitet skulle formidles til interesserte tilhørere gjennom foredrag og undervisning. Det må være riktig å si at pågangen har vært stor, så stor at det har vært nødvendig med et sorteringsarbeid. Idealet har vært å undervise dem som igjen er i stand til å undervise andre. Undervisningsvirksomheten er konsentrert til skoler og høyskoler gjennom dagsseminar, halvdagsseminar og lengre forelesningsrekker.

Undertegnede har f.eks. årlig en 12 timers forelesningsrekke i nyreligiøsitet ved Norsk Diakonihøyskole i Oslo. Til å begynne med var det også aktuelt å holde foredrag ved menighetskvelder, kirkeakademier etc. Sistnevnte virksomhet har imidlertid blitt noe nedprioritert med den begrunnelse som er nevnt innledningsvis.

En kan gjøre seg mange tanker om hva som dukker opp som temaønske når skoler og foreninger ønsker foredrag og undervisning. Det er kanskje riktig å si at typen av ønskede temaer har gjennomgått en utvikling, muligens i tråd med den nyreligiøse utvikling generelt. For noen år siden var det spørsmål om foredrag og undervisning av typen: «Hva tror de?» Underforstått – i en bygd eller by var det en eller to spesielle nyreligiøse retninger som gjorde seg gjeldende, og som man ønsket mer informasjon omkring. Spørsmålsstillingen har de siste år endret seg i mer religionspsykologisk retning: «Hvorfor tror de som de tror? Hva er det ved vårt samfunn og vår kultur som gjør at New-Age-tankegangen blir tiltrekkende?» etc. Dette har gjerne blitt kombinert med interesse for alternativmedisinske metoder. Kort fortalt: Interessen har beveget seg fra sektdogmatikk til helse spørsmål, okkultisme og folkereligiositet.

Et unntak skal likevel nevnes: Det var stor interesse for opplysning omkring satanisme under kirkebrannene for noen år siden. Folk lot seg naturlig nok skremme, og de var interessert i å vite hva satanisme var, og hvilke beveggrunner som kunne få unge mennesker til å anta slike interesser. Det må være riktig å si at Egede Instituttets arbeid med nyreligiøsitet har prøvd å dempe såvel gemyttene som skremsepropagandaen angående satanisme. Uten å bagatellisere kirkebrannene: Vi tror ikke det eksisterer destruktive okkulte og satanistiske miljøer i hver en avkrok av landet. Det har likevel undret oss at når vi forsøker å presentere en moderat og dempet stil, så er det mer skuffelsen enn lettelsen som kommer frem. Det er derfor fristende å utlede følgende spørsmålsstilling av dette: Trenger noen miljøer fiendebilder for å henge sammen, slik at «de sjokkertes fellesskap» blir en helt nødvendig betegnelse på disse miljøene?

Maikurset

er et kurs som må nevnes spesielt. Sammen med Institutt for Sjelesorg, Peter Stiftelsen og Kirkerådet har Egede Instituttet hvert år arrangert et tre dagers kurs på Institutt for Sjelesorg, Modum Bad. Til dette kurset kommer en til to deltakere fra hvert bispedømme, mennesker som de aktuelle bispedømmer har utpekt som bispedømmets ressurspersoner i nyreligiøse spørsmål. Til kursene kommer også

representanter for frikirkene og enkelte andre spesielt interesserte, også fra Danmark.

Kurset har et todelt sikte: Dels å kunne gi kunnskap om nyreligiositeten i vår tid, dels å hjelpe oss selv til besinnelse på vår egen kristne tradisjon. Blant annet har kristen mystikk fått stor plass. Dette ut fra den påståtte forutsetning at vårt møte med den nyreligiøse utfordring glipper i starten dersom vi ikke tar mystikken på alvor.

Dette rakk vi ikke – så langt:

Undertegnede stilling ble av økonomiske årsaker redusert til 20 % i 1990. Når vi derfor reflekterer over hva vi ikke har rukket, må det delvis sees i lys av stillingsprosentens faktum. To områder skulle vi gjerne ha gjort noe med, eller satt andre i gang med:

Database

Det vi bl.a. ikke har maktet på litteratur- og oppslagsfronten, er å etablere en database i nyreligiositet. Vi kunne tenke oss både nyreligiøse bevegelser, nyreligiøse ord og uttrykk, sentrale personer etc. lagt inn på database, slik at interesserte kan ringe opp og få de nødvendige opplysninger. Ikke minst tror vi dette kan være aktuelt for skoleelever, studenter og journalister. Dette er ikke et teknisk problem, men utelukkende økonomisk. Det handler om økonomi til å kjøpe inn utstyr, og lønn til ansatte som kan mate datamaskinen. I disse internett-tider kan det jo også være aktuelt å kjøre datamaskinen opp mot internasjonale databaser.

Materiell til menighetsskoler

Dette ble tidlig nevnt som en utfordring for Egede Instituttet uten at vi så langt har overkommet det. Vi vil imidlertid samarbeide med andre instanser – slik at dette kan bli realisert. I første omgang synes IKO og Kirkerådet å være de nærmeste samarbeidspartnere.

Fortsatt arbeid med nyreligiositet

Det er naturlig at dette notatet ender opp med noen tanker om fremtidige faglige prosjekter. Noen av disse tankene danner en oppfølging av det som vi tidligere har nevnt:

– Noen burde lage en omfattende spørreundersøkelse som forsøker å belyse spørsmålet: Hvilke drivkrefter er det mer presist som gjør seg gjeldende når unge mennesker oppgir sin selvstendighet, sin økonomi og sin fritid for å gå inn i en stram, detaljstyrt sektvirksomhet? Om mulig kunne denne spørreundersøkelsen bli samkjørt med anerkjente psykologiske personlighetstester for å finne en mulig samvariasjon.

- Mer presist til avhopperproblematikken:
Hvordan skal vi tolke avhopperbiografiene? Hva skyldtes bruddet/utmeldingene? Hvilke problemer gjorde seg gjeldende i ettertid? Er det mulig å finne et samsvar mellom postsektærisk problematikk og behovsanalyse før innmeldingen?
- Finner vi ulike typer avhopperproblematikk alt etter hvilken type sekttilhørighet? Hvilke likheter og forskjeller gjør seg gjeldende ang. avhopperen fra Livets Ord i Uppsala og et tantra-yogisk meditasjonsmiljø?
- Hvor blir de av i ettertid? Melder de seg inn i et nytt miljø av kristen art? Blir de a-religiøse, melder de seg inn i Hedningesamfunnet eller Humanetisk Forbund?
- Et eget interessefelt vil være knyttet til sektlederen. Hvem er han? Hvilke motiver gjør seg gjeldende? Er det mulig å finne en psykologisk tolkningsnøkkel for de mest ekstreme eksemplene? Det kan også være grunn til å spørre seg om det er et samsvar mellom lederens personlighetsstruktur og dennes evne til å gripe massene. De eksempler som til nå er nevnt, angår sektsproblematikk generelt. Det vil imidlertid også være interessant å belyse de innvirkninger som generell New-Age-tankegang har på menneskers adferd. Et par problemstillinger kunne f.eks. se slik ut:
- Første generasjons reinkarnasjonstenkede mennesker lever i en kultur med en kristen verdiforankring, med derav følgende menneskeverd etc., men hvordan er det med deres barn? Hvilken etisk verdiforankring vil andre generasjons reinkarnasjonstroende ha?
- New-Age-kulturen mener å kunne dekke mange menneskers behov for spiritualitet. På hvilken måte kan kirken etablere et alternativt miljø med kristen spiritualitet? Hva blir form, og hva blir innhold innen et slikt miljø?
- Det kunne også vært spennende med et kirkehistorisk prosjekt. Hvordan har kirken løst sektproblematikken i kirkens egen historie. Det vil være naturlig å trekke paralleller til ur- og oldkirke, men det kan være like aktuelt å undersøke hvordan Kirken løste den betydelige utfordringen fra okkultismen som fant sted i Europa under renessansen. Er det rett og slett historien som gjentar seg, eller står vi overfor helt nye fenomen, og dermed også nye utfordringer?

Avslutning

Andre får eventuelt vurdere om Egede Instituttets arbeid med nyreligiøsitet har tilfredsstillt de forventninger som opprinnelig ble stilt. Fra innsiden har vi i alle fall den oppfatning at arbeidet er viktig og inter-

essant, og så håper vi at andre mennesker såvidt mulig kan dra nytte av det som blir gjort.

Arne Tord Sveinall, f. 1950, cand.filol. (krd. hovedfag). Amanuensis Norsk Diakonihøgskole 1978–88, instituttlektor ved Institutt for Sjelesorg (80 %) i samarbeid med Egede Instituttet (20 %) 1988. Utgitt bøker om nyreligiøsitet og alternativ medisin.

New Religiosity as a New Field of Research: Experiences and Visions

The author describes several years of involvement in the study of new religiosity as part of his work at the Egede Institute. The project includes literary work, documentation, pastoral counseling, and various types of information and educational work.